

เอกสารประกอบการพิจารณา

ร่างพระราชบัญญัติ

จัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง

(ฉบับที่ ..) พ.ศ. ....

อ.พ. ๑๐/๒๕๔๗ สมัยประชุมสามัญนิติบัญญัติ

สพ
12
5.4
347.02
2547
จ.1

จัดทำโดย กลุ่มงานบริการวิชาการ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

โทร.0-2244-2070-73 โทรสาร.0-2244-2770

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961152879

เอกสารประกอบการพิจารณา
ร่างพระราชบัญญัติ

จัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณา
คดีปกครอง (ฉบับที่ ...) พ.ศ. ....

(คณะรัฐมนตรี เป็นผู้เสนอ)

คำนำ

เอกสารนี้จัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ หรือญัตติ ที่เข้าสู่การประชุมของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา และที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภา โดยรวบรวม ข้อมูล สถิติ ข้อเท็จจริง บทความ ข่าวที่ตัดจากหนังสือพิมพ์ และ/หรือสรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้น ประกอบการพิจารณา แก่สมาชิกรัฐสภา และผู้สนใจทั่วไป

เอกสารประกอบการพิจารณานี้ กลุ่มงานบริการวิชาการ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้จัดทำ การนำข้อความหรือส่วนหนึ่ง ส่วนใดในเอกสารนี้ไปลงพิมพ์ในเอกสารอื่น โปรดอ้างที่มากำกับไว้ด้วย

หากต้องการรายละเอียดเพิ่มเติมโปรดติดต่อกลุ่มงานบริการวิชาการ สำนักวิชาการ หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๒๒๔๔-๒๐๗๐ - ๐-๒๒๔๔-๒๐๗๒ โทรสาร ๐-๒๒๔๔-๒๐๗๓

กลุ่มงานบริการวิชาการ

สำนักวิชาการ

เอกสารประกอบการพิจารณา

กลุ่มงานบริการวิชาการ สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร โทร. ๐-๒๒๕๔-๒๐๗๐-๗๒ โทรสาร ๐-๒๒๕๔-๒๐๗๓

สารบัญ

	หน้า
๑. หลักการและเหตุผลแห่งร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครอง และวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ...) พ.ศ. .... (คณะรัฐมนตรี เป็นผู้เสนอ)	๑
๒. สาระสำคัญ	๒
๓. เปรียบเทียบพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๕๒ กับร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ...) พ.ศ. .... (คณะรัฐมนตรี เป็นผู้เสนอ)	๓
๔. ค่าธรรมเนียมศาลในการฟ้องคดีปกครอง	๔
๕. การขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง	๕
๖. ตาราง ๑ ค่าขึ้นศาล (เสียในเวลายื่นคำฟ้อง)	๑๘
๗. ตาราง ๒ ค่าธรรมเนียมอื่น ๆ	๒๐
๘. แผนภูมิการดำเนินคดีอย่างคนอนาถาในคดีแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ม.๑๕๕, ๑๕๖, ๑๕๗)	๒๓

ตวงรัตน์ เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ผู้อำนวยการกลุ่มงานบริการวิชาการ ๑

วัชรภรณ์ จ้อยลำเพ็ญ

วิทยาการ ๕

ผู้รับผิดชอบ

สุเทพ น้อยนารถ

ทศวรรษ หัสสา

ผู้บันทึกข้อมูล

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

หลักการและเหตุผล
แห่งร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง
(ฉบับที่ ..) พ.ศ. ....
(คณะรัฐมนตรี เป็นผู้เสนอ)

หลักการ

แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๒ ดังต่อไปนี้

- (๑) แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในเรื่องอัตราค่าธรรมเนียมศาลในการฟ้องคดีที่ขอให้ศาลสั่งให้ใช้เงินหรือส่งมอบทรัพย์สินอันสืบเนื่องจากคดีตามมาตรา ๕ วรรคหนึ่ง (๓) หรือ (๔) (แก้ไขเพิ่มเติมมาตรา ๔๕ วรรคสี่)
- (๒) กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล (เพิ่มมาตรา ๔๕/๑)

เหตุผล

โดยที่ในปัจจุบันการฟ้องคดีปกครองที่ขอให้ศาลสั่งให้ใช้เงินหรือส่งมอบทรัพย์สินอันสืบเนื่องจากคดีตามมาตรา ๕ วรรคหนึ่ง (๓) หรือ (๔) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๒ คู่กรณีจะต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลโดยไม่มีข้อยกเว้นใด ๆ ทำให้เป็นภาระแก่คู่กรณีที่ไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล หรือทำให้ได้รับความเดือดร้อนเกินสมควรถ้าไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล ดังนั้น สมควรกำหนดให้ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาอนุญาตการขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลได้ ประกอบกับคดีดังกล่าวมีลักษณะเดียวกับคดีที่มีคำขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งสมควรกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมศาลในการฟ้องคดีปกครองให้สอดคล้องกัน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

สาระสำคัญ

๑. แก้ไขเพิ่มเติมในเรื่องอัตราค่าธรรมเนียมศาลโดยให้เสียค่าธรรมเนียมศาลในคดีที่มีคำขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ ตามทฤษฎีในอัตราตามที่ระบุไว้ในตาราง ๑ ท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ร่างฯ มาตรา ๔๕ วรรคสี่)

๒. กำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการเกี่ยวกับการขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลในกรณีที่อ้างว่า ไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล หรือถ้าไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับความเดือดร้อนเกินสมควรเมื่อพิจารณาถึงสถานะของผู้ขอ หรือในกรณีศาลเห็นว่ามิเหตุผลอันสมควรที่จะอุทธรณ์ได้ ศาลอาจอนุญาตให้คู่กรณีนั้นดำเนินคดีโดยให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดหรือเฉพาะบางส่วนก็ได้ คำสั่งให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดให้เป็นที่สุดในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลเฉพาะบางส่วน หรือมีคำสั่งให้ยกคำขอ ผู้ยื่นคำขอมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้พิจารณาคำขอนั้นใหม่ หรืออุทธรณ์คำสั่งต่อศาลปกครองสูงสุด ภายใน ๗ วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่ง

การยื่นคำขอ การพิจารณาคำขอ การขอให้พิจารณาใหม่ การอุทธรณ์ และการดำเนินกระบวนการพิจารณาอื่นใดที่เกี่ยวกับการขอดำเนินคดี ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดโดยระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด (ร่างฯ มาตรา ๔๕/๑)

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๕๒	ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ..) พ.ศ.	เหตุผลในการแก้ไขเพิ่มเติม
<p>มาตรา ๕๕ คำฟ้องให้ใช้โดยคำสุภาพและต้องมี</p> <p>(๑) ชื่อและที่อยู่ของผู้ฟ้องคดี</p> <p>(๒) ชื่อหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องอันเป็นเหตุแห่งการฟ้องคดี</p> <p>(๓) การกระทำทั้งหลายที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องคดี พร้อมคำขอเท็จจริงหรือพฤติการณ์ตามสมควรเกี่ยวกับประการกระทำดังกล่าว</p> <p>(๔) คำขอของผู้ฟ้องคดี</p> <p>(๕) สาขามีชื่อของผู้ฟ้องคดี ถ้าเป็นการยื่นฟ้องคดีแทนผู้อื่นจะดลอบแบบไปมอบนั้นทำให้ฟ้องคดีได้ด้วย</p> <p>คำฟ้องไม่มีรายการไม่ครบตามวรรคหนึ่ง หรือไม่ชัดเจนหรือไม่อาจเข้าใจได้ ให้สำนักงานศาลปกครองให้คำแนะนำแก่ผู้ฟ้องคดีเพื่อดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมคำฟ้องนั้นให้ถูกต้อง ในกรณีให้อิววันที่ยื่นฟ้องครั้งแรกเป็นหลักในการนับเอาความ</p>	<p>มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ....”</p> <p>มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป</p> <p>มาตรา ๓ ให้ยกเลิกความในวรรคสี่ของมาตรา ๕๕ แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๕๒ และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน</p>	

<p>พระราชบัญญัติตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๕๒</p> <p>ในกรณีที่ผู้มีอุปการะคุณจะฟ้องคดีปกครองโดยตนในคดีเดียว บุคคลเหล่านั้นอาจยื่นคำฟ้องร่วมกันเป็นอันเดียวในศาลปกครองก็ได้ ผู้ฟ้องคดีตนได้เป็นผู้แทนของผู้ฟ้องคดีบุคคลในการดำเนินคดีต่อไปได้ ในกรณีเช่นนี้ก็ให้ถือว่า การกระทำคดีของผู้ฟ้องคดีโดยกระบวนการร่วมของผู้ฟ้องคดีทุกคน การฟ้องคดีไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล เว้นแต่การฟ้องคดีอื่นที่มิใช่ให้เงิน หรือส่งมอบทรัพย์สินอันสืบเนื่องจากคดีตาม มาตรา ๕ วรรคหนึ่ง (๓) หรือ (๔) ให้เสียค่าธรรมเนียมศาลในคดีอื่น ซึ่งวรรคสองของกฎหมายนี้บัญญัติไว้ แต่ไม่กินสองแสนบาท</p> <p>ในการดำเนินกระบวนการพิจารณา คู่กรณีจะดำเนินการฟ้องคดีของตนหรือจะมอบอำนาจให้ท่านความหรือบุคคลอื่น ซึ่งคู่กรณีจัด เสร็จเรียบร้อยแล้วที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดกำหนดเพื่อฟ้องคดีหรือดำเนินการแทนได้</p>	<p>ร่างพระราชบัญญัติตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. ....</p> <p>“การฟ้องคดีไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล เว้นแต่การฟ้องคดีขอให้สั่งให้ใช้เงิน หรือส่งมอบทรัพย์สินอันสืบเนื่องจากคดีตามมาตรา ๕ วรรคหนึ่ง (๓) หรือ (๔) ให้เสียค่าธรรมเนียมศาลตามที่ทรัพย์สินในอัตราตามที่ระบุไว้ในตาราง ๑ ที่ยกประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง สำหรับคดีที่มีค่าขอให้ปลดปล่อยทุกอันอาจคำนวณเป็นราคาเงินเป็นราคาเงินได้”</p> <p>มาตรา ๕ ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา ๕๕/๑ แห่งพระราชบัญญัติตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง . พ.ศ. ๒๕๕๒</p> <p>“มาตรา ๕๕/๑ การฟ้องคดีที่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล ตามมาตรา ๕๕ วรรคสี่ หากคู่กรณีได้ยื่นคำขอตอลศาลโดยอ้างว่า ไม่มี</p>	<p>เหตุผลในการแก้ไขเพิ่มเติม</p> <p>แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในเรื่องอัตราค่าธรรมเนียมศาลโดยกำหนดให้ใช้ตารางอัตราค่าธรรมเนียมศาล(ค่าขึ้นศาล)ในคดีที่มีค่าขอให้ปลดปล่อยทุกอันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง</p> <p>กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีพิจารณาเกี่ยวกับ การขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล ตลอดจนสิทธิของ</p>
---	---	--

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง
พ.ศ. ๒๕๕๒

ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง
(ฉบับที่ ..) พ.ศ. ....

เหตุผลในการแก้ไขเพิ่มเติม

ทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล หรือถ้าไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลจะได้รับความสะดวกเมื่อพิจารณาถึงสถานะของผู้ขอ ถ้าศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงเพียงพที่จะรับฟ้องไว้พิจารณา หรือในกรณีอุทธรณ์ซึ่งศาลเห็นว่าไม่มีเหตุผลอันสมควรที่จะอุทธรณ์ได้ แล้วแต่กรณี ศาลอาจอนุญาตให้คู่กรณียื่นคำเนิ่นคดีโดยให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดหรือเฉพาะบางส่วนก็ได้ ในการนี้ คำสั่งให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลทั้งหมดทำให้เป็นที่สุด

ผู้ยื่นคำขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลในกรณีศาลมีคำสั่งให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลเฉพาะบางส่วน หรือให้ยกคำขอ

ในการนี้ศาลมีคำสั่งให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลเฉพาะบางส่วน หรือมีคำสั่งให้ยกคำขอ ผู้ยื่นคำขอมิสิทธิยื่นคำร้องขอ อย่างไรก็ตามทั้งนี้ต่อไป

(๑) ขอให้พิจารณาคำขอนั้นใหม่ เพื่ออนุญาตให้ตนนำพยานหลักฐานมาแสดงเพิ่มเติมว่าไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะชำระค่าธรรมเนียมศาลได้จริง หรือถ้าไม่ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล จะได้รับความเดือดร้อนเกินสมควรเมื่อพิจารณาถึงสถานะของผู้ขอ ทั้งนี้ เฉพาะคดีที่ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงเพียงพที่จะรับฟ้องไว้พิจารณา หรือในการณ์อุทธรณ์ซึ่งศาลเห็นว่าไม่มีเหตุผลอันสมควรที่จะอุทธรณ์ได้แล้วแต่กรณี

(๒) อุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อศาลปกครองสูงสุดภายในเจ็ดวัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำสั่ง

ในการนี้ที่คู่กรณีใช้สิทธิตาม (๑) หรือ (๒) อย่างไรก็ดีอย่างไรหนึ่งแล้ว จะใช้สิทธิอีกประการหนึ่งมิได้

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๔๒	ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่ ..) พ.ศ.	เหตุผลในการแก้ไขเพิ่มเติม
<p>การยื่นคำขอ การพิจารณาคำขอ การขอให้พิจารณาใหม่ การอุทธรณ์ และการดำเนินกระบวนการอื่นใดที่เกี่ยวกับการขอ ดำเนินคดีตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดโดยระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการใน ศาลปกครองสูงสุดที่ออกตามมาตรา ๕๕”</p> <p>ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ</p> <p>.....</p> <p>นายกรัฐมนตรี</p>		

ค่าธรรมเนียมศาลในการฟ้องคดีปกครอง

กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. ๒๕๕๒ ดังนี้

มาตรา ๔๕ วรรคสี่ การฟ้องคดีไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล เว้นแต่การฟ้องคดีขอให้สั่งให้ใช้เงิน หรือส่งมอบทรัพย์สินอันสืบเนื่องจากคดีตามมาตรา ๕ วรรคหนึ่ง (๑) หรือ (๔) ให้เสียค่าธรรมเนียมศาลในอัตราร้อยละหนึ่งจุดห้าของทุนทรัพย์ แต่ไม่เกินสองแสนบาท

มาตรา ๕ ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในเรื่องดังต่อไปนี้

(๑) คดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดหรือความผิดอย่างอื่นของหน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมาย หรือจากกฎ คำสั่งทางปกครอง หรือคำสั่งอื่น หรือจากการละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติหรือปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวล่าช้าเกินสมควร

(๔) คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง

การขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถา

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง^๑

เมื่อผู้ใดมาขอดำเนินคดีแพ่งในศาล ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลแต่ก็มีใช้ว่าเมื่อราษฎรคนใดยากจนมีอาจชำระค่าธรรมเนียมศาลได้ จะมาขอความยุติธรรมจากรัฐโดยขอดำเนินคดีในศาลไม่ได้ ดังนั้น กฎหมายจึงเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความยากจนแต่ประสงค์จะดำเนินคดีหรือต่อสู้คดีในศาล ดำเนินคดีอย่างคนอนาถาได้โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมดังต่อไปนี้

๑. การขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถา

๑. ผู้มีสิทธิขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถา

ตามมาตรา ๑๕๕ วรรคหนึ่ง ใช้คำว่า "คู่ความ" ตามมาตรา ๑ (๑๑) "คู่ความ" หมายความว่าบุคคลผู้ยื่นคำฟ้อง หรือถูกฟ้องต่อศาล ซึ่งได้แก่โจทก์ จำเลยและนำจะรวมถึงผู้ร้องสอดตามมาตรา ๕๗ ด้วย เพราะผู้ร้องสอดเมื่อได้รับอนุญาตต่อศาล หรือศาลสั่งเข้ามาในคดีก็มีฐานะเป็น "คู่ความ"

๒. ระยะเวลายื่นคำขอ

ผู้ขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาต้องยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นที่จะฟ้องหรือได้ฟ้องคดีไว้ ไม่ว่าจะขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาในศาลชั้นใด โดยมีกำหนดระยะเวลายื่นคำขอแบ่งได้เป็น ๒ ระยะ^๒

ก. ยื่นพร้อมคำฟ้อง คำฟ้องอุทธรณ์ คำฟ้องฎีกา คำร้องสอดหรือคำให้การ ตามมาตรา ๑๕๖ วรรคหนึ่ง

คำสั่งคำร้องที่ ๑๘๘/๒๕๐๕ การขอฎีกาอย่างคนอนาถา จะต้องยื่นคำร้องมาพร้อมฎีกา แต่เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ศาลผ่อนผันให้ได้

ข. ยื่นภายหลังยื่น คำฟ้องอุทธรณ์ คำฟ้องฎีกา คำร้องสอดหรือคำให้การ เป็นกรณีที่คู่ความดำเนินกระบวนการพิจารณาไปบ้างแล้วภายหลังจึงยากจนลง

คำสั่งคำร้องที่ ๒๕๕/๒๕๒๖ ศาลชั้นต้นก่อนนัดฟังคำพิพากษา ให้โจทก์เสียค่าขึ้นศาลตามราคาทรัพย์ที่พิพาท โจทก์ก็มีสิทธิขอยื่นคำร้องขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาได้

^๑ ปิติกุล จีระมงคลพาณิชย์, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งภาค๑ - ภาค๒, กรุงเทพมหานคร : เดือนตุลาคม, ๒๕๔๔), หน้า ๕๑-๑๑๓.

^๒ พระนิติการณ์ประสม, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, สำนักพิมพ์แสงทองการพิมพ์ : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๑๕. น. ๕๑๔, สุนทร ก้อนศิริรัตนกุล, "วิธีพิจารณาความแพ่ง ๑" โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐.

๓. การสาบานตนของผู้ขอ

เมื่อยื่นคำขอแล้ว ผู้ขอต้องสาบานตัวให้ชัดแจ้งว่า ตนไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล ตามมาตรา ๑๕๖ วรรคหนึ่ง โดยพนักงานเจ้าหน้าที่จัดถ้อยคำสาบานของผู้ขอฟ้อง หรือต่อผู้คัดอย่างคนอนาถ ให้ศาลจัดส่งสำเนาถ้อยคำเช่นว่านี้ไปให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง พร้อมด้วยสำเนาคำขอฟ้องหรือต่อผู้คัดอย่างคนอนาถ และถ้าโจทก์เป็นผู้ยื่นคำขอ ให้ส่งสำเนาคำฟ้องไปด้วย

๒. การไต่สวนคำขอ

๑. หลักเกณฑ์ในการไต่สวน

ตามมาตรา ๑๕๖ วรรคหนึ่ง ก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งอนุญาตหรือยกคำขอจะต้องฟังความทุกฝ่าย และทำการไต่สวน โดยต้องเป็นที่พอใจต่อศาลตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๕๕ วรรคหนึ่ง ดังนี้

ก. คู่ความเป็นคนยากจนไม่มีทรัพย์สินพอที่จะเสียค่าฤชาธรรมเนียม

กรณีนี้หมายความว่าผู้นั้นจะต้องไม่มีทรัพย์สินใด ๆ เลย แม้ผู้นั้นจะมีทรัพย์สินแล้วไม่พอเสียค่าฤชาธรรมเนียมก็อาจได้รับอนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถได้ การพิจารณาต้องคำนึงถึงฐานะของผู้ขอและพฤติการณ์เป็นเรื่อง ๆ ไป^{๖๕}

เมื่อศาลตรวจคำร้องแล้วมีรายการสาบานตนถูกต้องและตามคำฟ้องคดีของผู้ขอจะมีมูลหรือจะกล่าวกันต่อไป ศาลก็ต้องสั่งให้ผู้ร้องนำส่งสำเนาคำร้องและคำฟ้องให้อีกฝ่ายหนึ่งว่าจะคัดค้านคำพยานมาสืบด้วย กรณีที่ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงตามที่อีกฝ่ายหนึ่งแถลงรับนั้นฟังได้ก็เป็นเรื่องที่จะต้องสืบพยานในชั้นไต่สวนแล้ว อาจจะอนุญาตได้แต่ไม่ใช่ในกรณีที่ศาลจะต้องฟังตามที่อีกฝ่ายหนึ่งแถลงเสมอไปไม่ เพราะข้อเท็จจริงที่ว่าผู้ขอยากจนหรือไม่นั้นเป็นข้อเท็จจริงที่ผู้ขอจะต้องนำพยานมาให้ศาลเห็นเป็นเรื่องของศาลที่จะพิจารณาไม่ใช่ข้อเท็จจริงในเนื้อคดีที่เป็นเรื่องที่คู่กรณีจะรับกันได้^{๖๖}

ข. ถ้าผู้ขอเป็นโจทก์จะต้องแสดงให้เห็นเป็นที่พอใจด้วยว่าคดีของตนมีมูลที่จะฟ้องร้องซึ่งในที่สุดหากศาลฟังตามคำพยานหลักฐานของโจทก์ โจทก์จะชนะคดี ถ้าโจทก์ขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถในระหว่างพิจารณา พยานโจทก์ที่ได้สืบไปแล้วระหว่างพิจารณาคดีนั้นอาจเป็นคำพยานเพียงพอที่ศาลจะพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีและศาลไม่ต้องไต่สวนในข้อนี้อีก

กรณีจำเลยต่อผู้คัดอย่างคนอนาถ เพียงแต่ตรวจคำให้การว่าเป็นคำให้การที่มีประเด็นก็นำสืบก็มีเหตุอันสมควรที่ศาลจะอนุญาต

คำพิพากษาฎีกาที่ ๖๙๕๙/๒๕๕๐ ในการดำเนินคดีอย่างคนอนาถนั้น ถ้าผู้ขอเป็นโจทก์ นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าผู้ขอเป็นคนยากจนไม่มีทรัพย์สินพอจะเสียค่าธรรมเนียมได้แล้ว ยังต้องแสดงให้เห็นที่พอใจศาลด้วยว่าคดีของตนมีมูลที่จะฟ้องร้องตามมาตรา ๑๕๕ คดีนั้นนอกจาก

^{๖๕} สุข นงสิกร, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,

^{๖๖} อุดม เพ็ชรพูน, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค ๑, ๒๕๓๕

ศาลชั้นต้นเห็นว่าไม่มีเหตุสมควรที่จะให้โจทก์เลื่อนคดีแล้ว ยังได้ตรวจคำฟ้องและคำร้องขอฟ้องคดีอย่างคนอนาถาด้วยแล้วเห็นว่า คดีพอวินิจฉัยได้แล้วโดยไม่จำเป็นต้องไต่สวนพยานโจทก์ต่อไปให้งดเสีย แล้วมีคำสั่งว่าคดีโจทก์ไม่มีมูลที่จะฟ้องร้อง ให้ยกคำร้อง ซึ่งศาลชั้นต้นมีอำนาจที่จะกระทำได้ตามมาตรา ๑๗๒ วรรคท้าย อันมีผลเท่ากับไม่อนุญาตให้โจทก์ฟ้องคดีอย่างคนอนาถา ซึ่งโจทก์จะต้องอุทธรณ์คำสั่งของศาลชั้นต้นภายในกำหนด ๗ วันนับแต่วันมีคำสั่งตามมาตรา ๑๕๖ วรรคท้ายแต่โจทก์มิได้อุทธรณ์คำสั่งภายในกำหนด จึงถือว่าโจทก์อุทธรณ์ในข้อที่ศาลชั้นต้นไม่อนุญาตเลื่อนการไต่สวนเพียงอย่างเดียว โดยขอให้ศาลอุทธรณ์สั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินการไต่สวนพยานโจทก์ต่อไป คำสั่งของศาลชั้นต้นที่ไม่อนุญาตให้โจทก์ดำเนินคดีอย่างคนอนาถาเพราะเหตุที่คดีโจทก์ไม่มีมูลที่จะฟ้องร้องตามมาตรา ๑๕๕ วรรคแรก จึงยุติไปตามคำสั่งของศาลชั้นต้น คดีจึงไม่มีประโยชน์ที่จะพิจารณาร่วมสมควรอนุญาตให้โจทก์เลื่อนคดีเพื่อทำการไต่สวนพยานหลักฐานโจทก์ต่อไปหรือไม่

ค. กรณีอุทธรณ์หรือฎีกา ศาลเห็นว่าไม่มีเหตุอันสมควรที่จะอุทธรณ์หรือฎีกา

ข้อสังเกต

๑. ในกรณีที่ผู้ขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาไม่มาวันกำหนดนัด ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีได้เฉพาะคดีอนาถาจะไปสั่งว่าคู่ความฝ่ายที่ขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาทิ้งฟ้องไม่ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๘๖๖/๒๕๑๘ โจทก์ฟ้องและยื่นคำร้องขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถา ศาลชั้นต้นสั่งรับคำร้อง นัดไต่สวน โจทก์ไม่มาศาลโดยไม่แจ้งเหตุขัดข้อง ศาลสั่งได้เฉพาะคำร้องขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถา ซึ่งต้องยกคำร้องและกำหนดให้นำค่าธรรมเนียมมาชำระจะสั่งจำหน่ายคดีโดยถือว่าเป็นการทิ้งฟ้อง ไม่เป็นการถูกต้อง

๒. เมื่อศาลตรวจคำร้องแล้วมีรายการสาบานตนถูกต้องและตามคำฟ้องคดีของผู้ขอพอมูลที่จะว่ากล่าวกันต่อไป ศาลก็จะต้องสั่งให้ผู้ร้องนำเสนอค่าฟ้องให้อีกฝ่ายหนึ่งว่าจะคัดค้านอย่างไรหรือไม่แล้วนัดไต่สวน ในการไต่สวนนั้นเมื่อผู้ขอพยานมาให้ศาลไต่สวนแล้วก็ต้องให้อีกฝ่ายหนึ่งให้คัดค้านพยานมาสืบด้วย มีนักกฎหมายเห็นว่าถ้าอีกฝ่ายหนึ่งไม่คัดค้านหรือยอมรับว่าอีกฝ่ายหนึ่งยากจน ไม่มีทรัพย์สินพอจะเสียค่าธรรมเนียม ศาลย่อมมีคำสั่งอนุญาตได้โดยไม่ต้องไต่สวน เพราะถือว่าได้ข้อเท็จจริงที่จะต้องทำการไต่สวนแล้วนั้น คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งยอมรับแล้ว ซึ่งในความเห็นดังกล่าวท่านอาจารย์อุดม เฟื่องฟูง เห็นว่าถ้าเป็นกรณีที่ศาลเห็นข้อเท็จจริงที่อีกฝ่ายหนึ่งแถลงรับนั้นฟังได้ก็เป็นเรื่องที่ศาลได้ข้อเท็จจริงที่จะต้องสืบพยานในชั้นไต่สวนแล้ว อาจจะอนุญาตได้แต่ไม่ใช่เป็นกรณีที่ศาลจะต้องทำการตามที่ยกฝ่ายหนึ่งแถลงรับเสมอไปไม่ เพราะข้อเท็จจริงที่ว่าผู้ขอยากจนหรือไม่เป็นข้อเท็จจริงที่ศาลจะต้องนำมาให้ศาลเห็นเป็นเรื่องของศาลที่จะพิจารณาไม่ใช่ข้อเท็จจริงในเนื้อคดีที่เป็นเรื่องของคุณกรณีที่จะรับกันได้^๕

^๕ อุดม เฟื่องฟูง, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค ๑, ๒๔๓๕

๒. ข้อยกเว้นไม่ต้องไต่สวน

ก. ไม่มีมูลที่จะฟ้องร้อง

กรณีโจทก์ฟ้องคดีอย่างคนอนาถา เมื่อปรากฏว่าคำฟ้องนั้นไม่มีมูลที่จะฟ้องร้อง เช่น ฟ้องต้องห้ามตามกฎหมาย ศาลยกคำขอโดยไม่ต้องไต่สวน

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๕๖/๒๕๐๗ โจทก์ฟ้องพร้อมกับยื่นขอฟ้องคดีอย่างคนอนาถา เมื่อเห็นว่าฟ้องโจทก์เป็นฟ้องซ้อนตามมาตรา ๑๗๓ (๑) ศาลชั้นต้นยกคำร้องขอฟ้องคดีอย่างคนอนาถา ตามมาตรา ๑๕๖ วรรคสาม โดยไม่ต้องไต่สวนคำขอ

คำพิพากษาฎีกาที่ ๗๐๖/๒๕๒๒ ผู้ร้องในคดีร้องขอตทรัพย์มีฐานะเป็นโจทก์ เมื่อตามคำร้องเพียงกล่าวอ้างว่ามีสิทธิตามสัญญาจะซื้อขายมิได้กล่าวอ้างว่าตนเป็นเจ้าของทรัพย์ที่ยึด คดีจึงไม่มีมูลที่จะร้องขอให้ปล่อยทรัพย์ ไม่จำเป็นต้องไต่สวนคำร้องขออนาถาตามมาตรา ๑๕๕

ข. ไม่มีเหตุอันสมควรที่จะอุทธรณ์หรือฎีกา

คำพิพากษาฎีกา ๔๐๖/๒๕๑๓ กรณีขออุทธรณ์อย่างคนอนาถา เมื่อศาลเห็นว่าไม่มีเหตุอันควรจะอุทธรณ์ ก็ยกคำขอได้โดยไม่ต้องไต่สวนว่าผู้ขอเป็นคนยากจนไม่มีทรัพย์สินพอที่จะเสียค่าฤชาธรรมเนียมหรือไม่อีก

คำสั่งคำร้องที่ ๒๕๔/๒๕๑๔ เมื่อไม่มีเหตุอันสมควรที่จะฎีกาอย่างคนอนาถา ก็ไม่จำเป็นต้องไต่สวนคำร้อง

ค. ได้รับอนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถา

กรณีที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้บุคคลใดฟ้องหรือต่อสู้คดีอย่างคนอนาถาในศาลชั้นต้น หากบุคคลนั้นดำเนินคดีในชั้นอุทธรณ์ฎีกาต่อมาให้ถือว่าบุคคลนั้นยังเป็นคนยากจนอยู่ เว้นแต่จะปรากฏต่อศาลเป็นอย่างอื่นตามมาตรา ๑๕๕ วรรคสอง ดังนั้น หลักเกณฑ์ที่ผู้ขอต้องเป็นคนยากจนจึงไม่ต้องไต่สวน และหากศาลเห็นว่าอุทธรณ์หรือฎีกามีเหตุอันสมควร ก็อาจอนุญาตโดยไม่ต้องไต่สวนได้ แต่คู่ความจะต้องยื่นคำขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาเข้ามาพร้อมกับอุทธรณ์หรือฎีกาด้วย มิใช่ยื่นแต่อุทธรณ์หรือฎีกาเพียงอย่างเดียว^๑

คำสั่งคำร้องที่ ๗๕๒/๒๕๒๙ จำเลยได้รับอนุญาตให้ต่อสู้คดีอย่างคนอนาถาในชั้นอุทธรณ์ เมื่อได้ยื่นคำขอว่าความอย่างคนอนาถาในชั้นฎีกาต่อมาจึงถือว่าคู่ความนั้นยังเป็นคนยากจนอยู่ ศาลชั้นต้นจึงอาจอนุญาตให้จำเลยต่อสู้คดีอย่างคนอนาถาในชั้นฎีกาต่อไป โดยไม่จำเป็นต้องไต่สวนและฟังคำคัดค้านของโจทก์ก่อนได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๗๓๐/๒๕๑๒ เมื่อศาลอนุญาตให้โจทก์ฟ้องอย่างคนอนาถาแล้ว โจทก์ขอแก้ฟ้องในภายหลัง เมื่อศาลเห็นว่าเป็นคำฟ้องที่เกี่ยวข้องกัน จึงอนุญาตให้แก้ฟ้องได้แล้ว ก็หาจำเป็นที่ศาลจะต้องไต่สวนเพื่อมีคำสั่งอนุญาตให้ฟ้องอย่างคนอนาถาสำหรับคำฟ้องภายหลังอีกไม่ เพราะถือได้ว่ายังคงเป็นคำฟ้องในคดีเดียวกันซึ่งศาลได้ไต่สวนและมีคำสั่งอนุญาตไว้แล้ว

แต่ถ้าเป็นกรณีที่ผู้ขอได้รับอนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถาในศาลชั้นต้นมาแล้วจะขออนาถาในชั้นอุทธรณ์หรือฎีกาอีกอย่างนี้ ผู้ขอต้องยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นพร้อมคำฟ้องอุทธรณ์หรือฎีกา และสาบานตัวว่าเป็นคนยากจนในกรณีนี้ศาลก็ต้องพิจารณาในหลักเกณฑ์สองประการคือ คดีมีมูลที่จะอุทธรณ์ฎีกา และผู้ขอยังอยู่ในฐานะที่ไม่มีทรัพย์สินพอที่จะเสียค่าฤชาธรรมเนียมศาล ซึ่งในข้อที่ยากจนนี้ ถ้าศาลเห็นว่ายังยากจนอยู่ก็ไม่จำเป็นต้องไต่สวนอนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถาต่อไปได้ โดยไม่ต้องรอฟังอีกฝ่ายหนึ่ง

๓. คำสั่งศาล

เมื่อศาลไต่สวนเสร็จแล้วศาลจะมีคำสั่งอย่างไรอย่างหนึ่งดังนี้

- ก. อนุญาตตามคำขอ
- ข. อนุญาตให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมแต่เฉพาะบางส่วน
- ค. ยกคำขอ
- ง. อนุญาตตามคำขอ

คำสั่งอนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถาถึงที่สุดตามมาตรา ๑๕๖ วรรคสาม คู่ความจะขออุทธรณ์ฎีกาคำสั่งศาลไม่ได้ คำสั่งอนุญาตมีผลเฉพาะในศาลนั้น เมื่อคดีเสร็จจากศาลนั้น จะขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาในชั้นอุทธรณ์ หรือฎีกาก็ต้องยื่นคำขอให้ศาลมีคำสั่งอนุญาตใหม่ ตามมาตรา ๑๕๕ วรรคสอง บัญญัติเพียงให้ถือว่ายังเป็นคนยากจนอยู่เท่านั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๖/๒๕๓๓ การได้รับอนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถา โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมในการดำเนินคดีในศาลนั้น เป็นคนละเรื่องกับความรับผิดชอบของคู่ความฝ่ายแพ้คดีที่จะต้องชำระค่าธรรมเนียมแทนคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง แม้ผู้ร้องจะได้รับอนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถา แต่เมื่อผู้ร้องเป็นฝ่ายแพ้คดี ศาลก็ชอบที่จะพิพากษาให้ผู้ร้องใช้ค่าธรรมเนียมแทนผู้คัดค้านได้

ข. อนุญาตให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมแต่เฉพาะบางส่วน ผู้ขอไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมเฉพาะแต่ที่ได้รับอนุญาต

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๔/๒๕๓๑ ศาลอนุญาตให้โจทก์ฟ้องคดีอย่างคนอนาถาได้ในทุนทรัพย์ที่ต่ำกว่าทุนทรัพย์ตามฟ้อง และสั่งให้เสียค่าขึ้นศาลในทุนทรัพย์ส่วนที่เกินกว่านั้นภายใน ๑๕ วัน เมื่อโจทก์ไม่ชำระภายในกำหนด ศาลควรไม่รับฟ้องเฉพาะในทุนทรัพย์ที่เกินนั้นไว้พิจารณา จะสั่งจำหน่ายคดีเสียทั้งหมดไม่ได้ และเมื่อพ้นกำหนดแล้ว โจทก์ได้ยื่นคำร้องขอลดจำนวนทุนทรัพย์ลงเหลือเท่าที่อนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถา จึงไม่ใช่เรื่องที่โจทก์ทิ้งฟ้องด้วย

- ค. ยกคำขอ

เมื่อศาลเห็นว่าผู้ขอมิได้ยากจนจริง หรือคดีไม่มีมูลที่จะฟ้องร้องหรือต่อสู้คดีหรือคดีไม่มีเหตุอันสมควรที่จะอุทธรณ์หรือฎีกาได้ศาลก็จะยกคำขอและศาลจะก้าวล่วงไปสั่งอย่างอื่นมิได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๘๖๖/๒๕๑๘ โจทก์ฟ้องและยื่นคำร้องขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถา ศาลชั้นต้นรับคำร้อง นัดไต่สวน โจทก์ไม่มาศาลโดยไม่แจ้งเหตุขัดข้อง ศาลสั่งได้เฉพาะคำร้องขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถา ซึ่งต้องยกคำร้อง และกำหนดให้นำค่าธรรมเนียมมาชำระจะสั่งจำหน่ายคดีโดยถือว่าทิ้งฟ้อง ไม่เป็นการถูกต้อง

กำหนดเวลาวางค่าธรรมเนียมนิยม

เมื่อศาลไม่อนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถาหรืออนุญาตให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมแต่เฉพาะบางส่วนศาลจะกำหนดเวลาให้ผู้ขออนานำเงินค่าธรรมเนียมมาวาง หากผู้ขออุทธรณ์คำสั่งศาลอาจทำให้ระยะเวลาที่ศาลชั้นต้นกำหนดไว้หมดลงหากศาลสูงยืนตามคำสั่งของศาลชั้นต้นผู้ขอต้องนำค่าธรรมเนียมมาชำระ แต่ระยะเวลาที่ศาลชั้นต้นกำหนดหมดลงแล้วจึงไม่อาจวางเงินได้ จะทำอย่างไร

๔. ทางเลือกของผู้ขออนาถาในกรณีที่ศาลยกคำขอหรืออนุญาตให้ชำระค่าธรรมเนียมแต่เฉพาะบางส่วน

กรณีที่ศาลมีคำสั่งอนุญาตให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลแต่เฉพาะบางส่วน หรือมีคำสั่งให้ยกคำขอเสียที่เดียวผู้ขอมีทางเลือกอยู่ ๒ แนวทาง เพื่อให้ศาลอนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถา ดังนี้

๑) ผู้ขอยื่นคำร้องขอให้พิจารณาคำขอนั้นใหม่ ตามมาตรา ๑๕๖ วรรคสี่

๒) ผู้ขออุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกาแล้วแต่กรณี ตามมาตรา ๑๕๖ วรรคห้า

สิทธิที่จะเลือกนี้ต้องใช้ทางใดทางหนึ่ง ถ้าผู้ขอใช้สิทธิอุทธรณ์คำสั่งตามมาตรา ๑๕๖ วรรคห้า เมื่อศาลอุทธรณ์สั่งประการใดยอมเป็นที่สุด ผู้ขอจะกลับมาให้พิจารณาใหม่ตามมาตรา ๑๕๖ วรรคสี่ มิได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๓๔๖/๒๕๒๖ การขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาตามมาตรา ๑๕๖ ถ้าศาลชั้นต้นมีคำสั่งให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลแต่เฉพาะบางส่วน หรือให้ยกคำขอ ผู้ขอมิได้ใช้สิทธิขอให้ศาลพิจารณาคำขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาของตนใหม่ตามวรรคสี่ แต่เลือกใช้สิทธิอุทธรณ์คำสั่งศาลชั้นต้นไปยังศาลอุทธรณ์ตามวรรคห้า เมื่อศาลอุทธรณ์มีคำสั่งอย่างใดแล้ว ก็เป็นที่สุด ผู้ขอจะย้อนไปขอให้พิจารณาคำขอนั้นใหม่ตามวรรคสี่ไม่ได้ เพราะผู้ขอมีสิทธิเลือกวิธีดำเนินการได้เพียงอย่างเดียว

ถ้าผู้ขอยื่นอุทธรณ์ตามมาตรา ๑๕๖ วรรคห้า จะย้อนกลับมาขอให้พิจารณาใหม่ ตามมาตรา ๑๕๖ วรรคสี่มิได้ เพราะมาตรา ๑๕๖ วรรคห้า บัญญัติว่า คำสั่งของศาลอุทธรณ์นี้ให้เป็นที่สุด

๑. ผู้ขอยื่นคำร้องต่อศาลให้พิจารณาคำขอนั้นใหม่

กรณีที่ศาลสั่งยกคำขอ หรืออนุญาตให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลแต่เฉพาะบางส่วน ผู้ยื่นคำขออาจยื่นคำร้องขอต่อศาลชั้นต้นให้พิจารณาคำขอนั้นใหม่เพื่ออนุญาตให้ตนนำพยานหลักฐานมาแสดงเพิ่มเติมว่าตนเป็นคนยากจนก็ได้

ก. พยานหลักฐานเพิ่มเติมนั้นจะมีอยู่ก่อนหรือหลังจากศาลมีคำสั่งยกคำร้องขออนาถาเดิม

คำพิพากษาฎีกาที่ ๕๖๘/๒๕๒๕ การยื่นคำร้องขอให้พิจารณาคำขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาใหม่ตามมาตรา ๑๕๖ วรรคสี่ ไม่จำเป็นต้องกล่าวระบุนายานหลักฐานใหม่เพิ่มเติมไว้ในคำร้อง เพราะเป็นเรื่องที่ผู้ขอจะต้องแสดงให้เห็นปรากฏข้อเท็จจริงในชั้นไต่สวนคำร้องนั้นใหม่ และมีสิทธินำพยานหลักฐานมาแสดงเพิ่มเติมได้เสมอ ไม่ว่าพยานหลักฐานเพิ่มเติมนั้นจะมีอยู่ก่อนหรือหลังจากศาลมีคำสั่งยกคำร้องขออนาถาเดิม

ข. ขอให้พิจารณาคำขอนั้นใหม่ได้เฉพาะข้อยากจน คือศาลไม่เชื่อว่าผู้ขอเป็นคนยากจน กรณีโจทก์ถ้าศาลเห็นว่า คดีโจทก์ไม่มีมูลที่จะฟ้องร้องจะขอพิจารณาใหม่ไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๒๕๔/๒๕๒๐ ศาลชั้นต้นไต่สวนแล้วสั่งยกคำร้องขอฟ้องคดีอย่างคนอนาถา โดยให้เหตุผลว่าโจทก์ที่ ๒ ไม่ใช่คนอนาถาประการหนึ่ง และคดีไม่มีมูลที่จะฟ้องร้องประการหนึ่ง โจทก์ที่ ๒ มิได้อุทธรณ์คำสั่งภายใน ๗ วัน นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งไม่อนุญาตให้โจทก์ที่ ๒ ดำเนินคดีอย่างคนอนาถา โจทก์ที่ ๒ ย่อมหมดสิทธิที่จะอุทธรณ์คำสั่งศาลชั้นต้นตามมาตรา ๑๕๖ วรรคท้าย ประเด็นที่ศาลชั้นต้นชี้ขาดว่าคดีของโจทก์ที่ ๒ ไม่มีมูลที่จะฟ้องร้องยอมยุติ ดังนั้น แม้ศาลจะอนุญาตให้นำพยานมาสืบเพิ่มเติมตามคำร้องของโจทก์ที่ ๒ และฟังว่าโจทก์ที่ ๒ เป็นคนยากจนก็ตาม แต่คดีก็ต้องฟังยุติว่าคดีของโจทก์ที่ ๒ ไม่มีมูลที่จะฟ้องร้อง ศาลจะอนุญาตให้โจทก์ที่ ๒ ดำเนินคดีอย่างคนอนาถาหาได้ไม่ ที่ศาลชั้นต้นสั่งยกคำร้องขอให้พิจารณาคำขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาของโจทก์ที่ ๒ ใหม่ โดยไม่ทำการไต่สวนนั้นชอบแล้ว

ค. กำหนดเวลายื่นคำร้องขอให้พิจารณาคำขอใหม่

ตามมาตรา ๑๕๖ วรรคสี่ ไม่ได้กำหนดเวลายื่นคำร้องขออนุญาตนำพยานหลักฐานมาแสดงเพิ่มเติมไว้ว่าจะต้องยื่นคำร้องภายในกำหนดเวลาใด ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าผู้ขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาจะต้องยื่นคำร้องภายในกำหนดเวลาเดียวกับกำหนดเวลาที่ศาลอนุญาตให้นำเงินค่าธรรมเนียมมาวางศาล

คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๕๘๑/๒๕๓๓ ศาลชั้นต้นยกคำร้องขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาในชั้นอุทธรณ์ของจำเลย โดยกำหนดเวลาให้จำเลยนำเงินค่าธรรมเนียมมาชำระภายใน ๑๕ วัน ดังนั้น หากจำเลยไม่นำเงินมาชำระศาลมีคำสั่งศาลภายในกำหนดเวลานั้น แต่จำเลยใช้สิทธิตามมาตรา ๑๕๖ วรรคสี่ เพื่อขออนุญาตนำพยานหลักฐานมาแสดงเพิ่มเติมจำเลยก็ต้องยื่นคำร้องภายใน ๑๕ วัน เช่นเดียวกันเพราะเป็นการใช้สิทธิเพื่อให้ศาลรับอุทธรณ์ของจำเลยเหมือนกัน

๒. ผู้ขออุทธรณ์คำสั่งนั้นต่อศาลอุทธรณ์ หรือศาลฎีกาแล้วแต่กรณี

ก. กรณีที่จะอุทธรณ์คือ

๑. ผู้ขอยากจน
๒. คดีไม่มีมูลที่จะฟ้องร้อง หรือไม่มีเหตุอันสมควรที่จะอุทธรณ์หรือฎีกา

ข. ศาลที่จะอุทธรณ์

๑. ฟ้องหรือต่อสู้คดีในศาลชั้นต้น ผู้ขออุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์
๒. ฟ้องหรือต่อสู้คดีในศาลอุทธรณ์ ผู้ขออุทธรณ์ไปศาลอุทธรณ์
๓. ฟ้องหรือต่อสู้คดีในชั้นฎีกา ผู้ขออุทธรณ์คำสั่งนั้นไปศาลฎีกา

ค. กำหนดเวลาอุทธรณ์ ผู้ขอต้องอุทธรณ์คำสั่งนั้นไปโดยยื่นคำขอเป็นคำร้องขอต่อศาลชั้นต้นภายใน ๗ วัน นับแต่วันมีคำสั่งโดยไม่คำนึงว่าเป็นคำขออนาถาในชั้นศาลใด

ง. ผลการอุทธรณ์คำสั่ง

๑. กรณีคำสั่งของศาลอุทธรณ์ เมื่อศาลอุทธรณ์มีคำสั่งอย่างไรแล้วคำสั่งนั้นถึงที่สุดตามมาตรา ๑๕๖ วรรคห้า

๒. กรณีคำสั่งของศาลฎีกาคำสั่งของศาลฎีกาย่อมเป็นที่สุดตามหลักทั่วไป มาตรา ๑๕๖ วรรคห้า จึงไม่บัญญัติไว้

การที่คำสั่งของศาลอุทธรณ์จะถึงที่สุดนั้น ศาลชั้นต้นยกคำขอโดยวินิจฉัยในเนื้อหาของคำขอ คือข้อที่ว่าผู้ขอยากจนและคดีมีมูลที่จะฟ้องร้องหรือมีเหตุอันสมควรที่จะอุทธรณ์หรือฎีกาได้ หากศาลชั้นต้นมิได้วินิจฉัยในเนื้อหาดังกล่าวย่อมฎีกาได้ภายใน ๑ เดือน

คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๓๐๑-๑๓๐๒/๒๕๐๑ นายจำเลยยื่นอุทธรณ์ และขออุทธรณ์อย่างคนอนาถาแต่ขอผิดให้ตัวความสาบานภายใน ๓ วัน เพราะวันนั้นเป็นวันสุดท้ายของกำหนดเวลายื่นอุทธรณ์ศาลชั้นต้นไม่อนุญาตและให้ยกคำร้องขออนาถาจำเลยอุทธรณ์คำสั่ง ศาลอุทธรณ์สั่งว่าการขอขยายเวลาไม่ทำเป็นคำร้องจึงไม่ควรได้รับการวินิจฉัย ให้ยกคำร้องอุทธรณ์คำสั่ง ดังนี้ จำเลยฎีกาได้

๕. ค่าธรรมเนียมที่ได้รับการยกเว้น

บุคคลผู้ได้รับอนุญาตให้ฟ้องคดี หรือดำเนินคดีอย่างคนอนาถา ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียค่าฤชาธรรมเนียม แต่เฉพาะค่าธรรมเนียมศาลในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลเท่านั้น เช่น ค่ารับคำร้อง ค่าตัดสิน ค่าคำบังคับ ค่าขึ้นศาล ค่าส่งประเด็น เป็นต้น (ได้รับการยกเว้นเฉพาะค่าธรรมเนียมตามตาราง ๑ และ ๒ ท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง) อันเป็นค่าธรรมเนียมศาลในการดำเนินกระบวนการพิจารณา

ผู้อุทธรณ์หรือฎีกา ได้รับอนุญาตให้ฟ้องอุทธรณ์หรือฎีกาอย่างคนอนาถา ผู้นั้นไม่ต้องนำเงินค่าฤชาธรรมเนียม ซึ่งศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์แล้วแต่กรณีพิพากษาหรือสั่งให้ใช้แก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งมาวางศาล ดังที่กฎหมายบังคับให้วางในเวลายื่นคำฟ้องอุทธรณ์หรือฎีกา

ถ้าเป็นกรณีที่ศาลอนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถาในระหว่างพิจารณา ผู้นั้นคงได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียค่าฤชาธรรมเนียม และเงินวางศาลเฉพาะเท่าที่จะต้องเสียหรือวางภายหลังที่ศาลอนุญาตเท่านั้นค่าธรรมเนียมศาลหรือเงินวางศาลที่ได้เสียหรือวางไว้แล้วก่อนนั้นเป็นอันแล้วไปขอคืนไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๑๕๖/๒๕๒๗ ตามมาตรา ๑๕๕ การดำเนินคดีอย่างคนอนาถามีได้เฉพาะเกี่ยวกับเรื่องค่าธรรมเนียมศาลเท่านั้น แต่กรณีที่ต้องนำหลักประกันมาประกันการชำระหนี้เพื่อขอทุเลาการบังคับตามคำพิพากษา มิใช่เรื่องค่าธรรมเนียมศาล จึงขอดำเนินคดีอย่างคนอนาถาไม่ได้

ความรับผิดในค่าฤชาธรรมเนียม

เมื่อบุคคลใดได้รับอนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถาแล้วหากบุคคลนั้นเป็นฝ่ายชนะคดีคู่ความฝ่ายที่แพ้คดีซึ่งต้องรับผิดในชั้นที่สุดสำหรับค่าฤชาธรรมเนียมของคู่ความในคดีตามมาตรา ๑๖๑ ก็หาจำต้องชำระค่าฤชาธรรมเนียมแทนผู้ได้รับอนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถาไม่ เพราะผู้ได้รับอนุญาตให้ดำเนินคดีอย่างคนอนาถา ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียค่าฤชาธรรมเนียมแล้ว ก็ไม่มีค่าฤชาธรรมเนียมที่ได้ชำระไปจริงอันจะให้คู่ความฝ่ายแพ้คดีชำระแทนได้

แต่ถ้าศาลเห็นว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งสมควรที่จะต้องรับผิดเสียค่าฤชาธรรมเนียมทั้งหมดหรือแต่เพียงบางส่วนของคู่ความทั้งสองฝ่าย ศาลมีอำนาจพิพากษาในเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมโดยสั่งคู่ความฝ่ายนั้นชำระต่อศาลในนามของผู้ขออนาถา ซึ่งค่าฤชาธรรมเนียมที่ผู้ขออนาถาได้รับการยกเว้นทั้งหมดหรือแต่เพียงบางส่วนตามที่เห็นสมควร ตามมาตรา ๑๕๘

คำพิพากษฎีกาที่ ๓๙๕/๒๕๓๒ คดีที่โจทก์ฟ้องและดำเนินคดีอย่างคนอนาถามาโดยตลอด ค่าธรรมเนียมในศาลที่จำเลยจะต้องใช้แทนโจทก์ชั้นศาลต้องสั่งให้จำเลยชำระต่อศาลในนามของโจทก์ตามมาตรา ๑๕๘

ตาราง ๑*

ค่าขึ้นศาล (เสียในเวลายื่นคำฟ้อง)

---

(๑) คดีที่มีคำขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ ให้คิดค่าขึ้นศาลตามทฤษฎีดังต่อไปนี้

(ก) คำฟ้องนอกจากที่ระบุไว้ใน (ข) และ (ค) ต่อไปนี้ ให้เรียกโดยอัตราสองบาทห้าสิบบสตางค์ต่อทุกหนึ่งร้อยบาท แต่ไม่ให้เกินสองแสนบาท

(ข) คำฟ้องขอให้ศาลบังคับตามคำชี้ขาดของอนุญาตตุลาการตามมาตรา ๒๒๑ ให้เรียกโดยอัตราหนึ่งบาทต่อทุกหนึ่งร้อยบาท ตามจำนวนที่อนุญาตตุลาการกำหนดไว้ในคำชี้ขาด แต่ไม่ให้เกินแปดหมื่นบาท

(ค) คำฟ้องขอให้บังคับจำนอง หรือบังคับเอาทรัพย์สินจำนองหลุด ให้เรียกโดยอัตราหนึ่งบาทต่อทุกหนึ่งร้อยบาท ตามจำนวนหนี้ที่เรียกร้อง แต่ไม่ให้เกินหนึ่งแสนบาท ต่อเมื่อจำเลยให้การต่อสู้คดี จึงให้เรียกโดยอัตราตาม (ก)

---

*ตาราง ๑ แก้ไขโดยมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๗ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๗๕ หน้า ๑๑๙๒ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๗) แก้ไขครั้งที่สองโดยมาตรา ๒๕ แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ๕) พ.ศ.๒๕๔๘ และแก้ไขครั้งสุดท้ายโดยมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ๗) พ.ศ.๒๕๕๑ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘๕ ตอนที่ ๓๗ หน้า ๑ (ฉบับพิเศษ) วันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๑)

ในการคำนวณ ถ้าทุนทรัพย์ไม่ถึงหนึ่งร้อยบาท ให้นับเป็นหนึ่งร้อยบาท เศษของหนึ่งร้อยบาทถ้าถึงห้าสิบบาทให้นับเป็นหนึ่งร้อยบาท ถ้าต่ำกว่าห้าสิบบาทให้ปัดทิ้ง

(๒) คดีที่มีคำขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันไม่อาจคำนวณเป็นราคาเงินได้

(ก) คดีทั่วไปรวมทั้งคดีไม่มีข้อพิพาท ให้เรียกเรื่องละสองร้อยบาท

(ข) อุทธรณ์หรือฎีกาคำสั่งตามมาตรา ๒๒๗ หรือมาตรา ๒๒๘ ให้เรียกเรื่องละสองร้อยบาท

(๓) คดีที่มีคำขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้และไม่อาจคำนวณเป็นราคาเงินได้รวมอยู่ด้วย ให้คิดค่าขึ้นศาลตามอัตราใน (๑) แต่ไม่ให้น้อยกว่าอัตราใน (๒) (ก) หรือ (๒) (ข) แล้วแต่กรณี

(๔) คดีที่ขอให้ชำระค่าเสียหาย ค่าอุปการะเลี้ยงดู หรือค่าเลี้ยงชีพกิติ เงินปี เงินเดือน เงินเบี้ยบำนาญ ค่าบำรุงรักษา หรือเงินอื่น ๆ กิติ บรรดาที่ให้จ่ายมีกำหนดเป็นระยะเวลาในอนาคต นอกจากดอกเบี้ยย ค่าเช่าหรือค่าเสียหายที่ศาลมีอำนาจพิพากษาหรือสั่งตามมาตรา ๑๔๒ อยู่แล้ว ให้คิดค่าขึ้นศาลหนึ่งร้อยบาท ถ้าคดีนั้นมีคำขอให้ชำระหนี้ในเวลาปัจจุบันหรือมีคำขอในข้อก่อนๆ รวมอยู่ด้วย ให้คิดค่าขึ้นศาลสำหรับคำขอในข้อนี้เป็นอีกส่วนหนึ่ง

ตาราง ๒*
ค่าธรรมเนียมอื่น ๆ

ลักษณะแห่ง กระบวนการพิจารณา	ศาลฎีกา และศาล อุทธรณ์	ศาลชั้นต้น	ชำระเมื่อใด
(๑) ค่ายื่นคำร้องขอตามมาตรา ๑๐๑ ในกรณีที่ยังไม่มีคดีอยู่ในศาล	-	๔๐ บาท	เมื่อยื่นคำร้องขอ
(๒) ค่ายื่นคำขอให้ออกหมายเรียก หรือหมายอื่น ๆ นอกจากคำขอ ให้ออกหมายเรียกจำเลยมาแก้คดี ไม่ว่าจะออกหมายก็ฉบับคำขอละ	๒๐ บาท	๑๐ บาท	เมื่อยื่นคำขอ
(๓) ค่ายื่นคำขออื่น ๆ ที่ต้องทำเป็น คำร้อง	๔๐ บาท	๒๐ บาท	เมื่อยื่นคำขอ
(๔) ค่าแต่งทนายตามมาตรา ๖๑	๔๐ บาท	๒๐ บาท	เมื่อยื่นใบแต่งตั้งทนาย

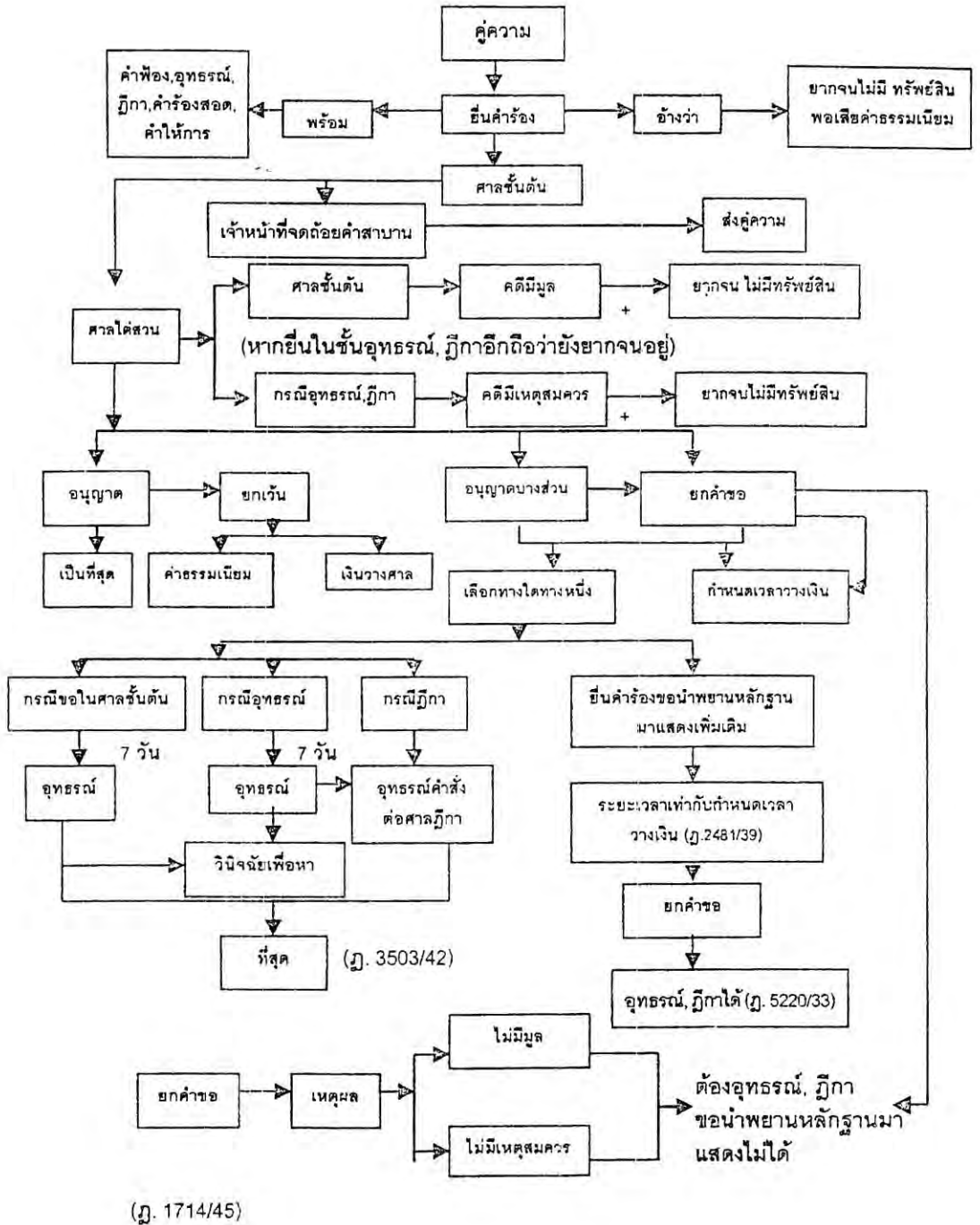
*ตาราง ๒ แก้ไขโดยมาตรา ๗ แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๗ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๗๕ หน้า ๑๑๕๒ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๗) แก้ไขครั้งที่สองโดยมาตรา ๓๐ แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ๕) พ.ศ.๒๕๔๘ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๓ ตอนที่ ๒๑ หน้า ๒๗๘ วันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๔๘) และแก้ไขครั้งสุดท้ายโดยมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ ๗) พ.ศ. ๒๕๒๑ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๕ ตอนที่ ๓๗ หน้า ๑ (ฉบับพิเศษ) วันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๒๑)

ลักษณะแห่ง กระบวนการพิจารณา	ศาลฎีกา และศาล อุทธรณ์	ศาลชั้นต้น	ชำระเมื่อใด
(๕) คำอ้างเอกสารเป็นพยาน ฉบับละ แต่ไม่เกิน	๑๐ บาท ๕๐๐ บาท	๕ บาท ๒๐๐ บาท	เมื่อส่ง
(๖) คำหนังสือประกัน	๕๐ บาท	๒๐ บาท	เมื่อทำหนังสือประกัน
(๗) คำคำสั่งที่มีคำขอตามมาตรา ๒๙๖ หรือมีคำขอโดยทาง อุทธรณ์คำสั่งของเจ้า พนักงานบังคับคดี	๑๐๐ บาท	๕๐ บาท	เมื่อยื่นคำขอหรือ เมื่อยื่นอุทธรณ์
(๘) คำส่งประเด็นไปสืบที่ศาล อื่นไม่เกี่ยวข้องการชำระ ค่าฤชาธรรมเนียมอื่นๆ ที่ จะต้องเสีย เนื่องจากการ ดำเนินกระบวนการพิจารณา เพื่อสืบพยานในศาลที่ได้ รับแต่งตั้ง		๕๐ บาท	ก่อนส่งประเด็นไปสืบ
(๙) คำคัดสำเนาเอกสารต่างๆ โดยจำศาลหรือเจ้าพนักงาน บังคับคดีเป็นผู้จัดทำ คิด ร้อยละ ๒ บาท ต่อไป ร้อยละ ๕๐ สตางค์ คำรับรองตามมาตรา ๕๔ และมาตรา ๒๘๑ ฉบับละ ๒๐ บาท			

ลักษณะแห่ง กระบวนการพิจารณา	ศาลฎีกา และศาล อุทธรณ์	ศาลชั้นต้น	ชำระเมื่อใด
(๑๐) ค่าคัดและรับรองสำเนา บัญชีค่าฤชาธรรมเนียม ตามมาตรา ๑๖๙	๑๕ บาท	๑๕ บาท	เมื่อมีคำขอ
(๑๑) ใบสำคัญเพื่อแสดงว่า คำพิพากษาหรือคำสั่ง ได้ถึงที่สุดแล้ว	๑๕ บาท	๑๕ บาท	

แผนภูมิการดำเนินคดีอย่างคนอนาถา ในคดีแพ่งตามประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ม. 155, 156, 157)¹

¹ สมศักดิ์ เอี่ยมพลับใหญ่, เกร็ดกฎหมายวิ.แพ่ง (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บัณฑิตอักษร, 2546), หน้า 125-133.

ต้นฉบับเป็นหน้าว่าง

ส 01840 ฉ.1

สผ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
12 สำนักวิชาการ. กลุ่มงานบริการ
5.4 วิชาการ.
347.02 เอกสารประกอบการพิจารณาร่าง
2547 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครอง
และวิธีพิจารณาคดีปกครอง (ฉบับที่..)
พ.ศ. .... อ.พ. 10/2547
สมัยประชุมสามัญนิติบัญญัติ.

จัดทำโดย กลุ่มงานบริการวิชาการ สำนักวิชาการ
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
โทร.0-2244-2070-73 โทรสาร.0-2244-2770